

סוגיה עב: לישת עיסה לפסח (3): דין מים שלנו

רקע

למדנו שחובה ללוש עיסה במים שלנו, ולא הסברנו את סיבת הדין. הראשונים נחלקו בהסבר הדין.

מקורות

- א. מב. "אמר רב יהודה אשה לא תלוש... במים הגרופין מן המולייר"
- ב. רש"י ד"ה שלנו; רא"ש סי' ל
- מהר"ם חלאוה ד"ה אמר רב יהודה
- רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ה הי"א
- ג. שו"ע סי' תנד ומשנה ברורה [במיוחד: ס"ק ד, י, לג-לז]

מהר"ם חלאוה דה אמר רב יהודה

אמר רבה יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו. יש מפרשים שהחמה מהלכת אחרי הכיפה בלילה ומחממת את המים ואין זה נכון שהחמה רחוקה היא מן המים בלילה כמו ביום ומה שהמעינות רותחים בימות הגשמים דבר אחר גורם כמו שאני עתיד לפרש בפסח שני (בג"ה) [בע"ה] וכן אם הטעם מפני שהחמה מכה עליהן ביום דאם כן דלה בעמוד השחר ועמדו בבית כל היום יהא מותר דכבר נצטננו ואנן לנו קאמרינן. אלא הטעם מפני שבטבעין מחמיצין מה שאין כן בשאר משקין כדאמרן במי פירות מפני שהמים מרוב קרירותן מעוררין חום הדבר המתערבין בו אחר שהיה טבע לח ועכשיו בא שכנגדו לגרשו ממנו והחום ההוא פועל פעולתו הראויה לו בהתעורר כל שנשאר כח בו די לפעול כשאין תגבורת הקור עליו שיגרשנו ממקומו לגמרי וישכון תחתיו וכסבת הזיעה באיש השותה מים הקרים ויותר בימות החמה בהיותם שניהם על התגבורת וזה טעם גם כן לא לשים את העיסה ביין ושמץ ודבש עם מים דכל שהחם יותר בו פועל פעולתו במהירות מיוחד שכנגדו וכל שהמים יוצאים ממקורן הם על כחם וטבעם בשלימות וכל ששהו לאחר השאיבה בטל כחם קצת ובלבד שעבר הלילה מפני שהלילה מפיג כח כל דבר כמו שאמרו בקדרה שאינה בת יומה ואין זה תלוי בחום המים וקרירותן כי הטבע פועל ואין זה מקום לבאר טעם הפגת הלילה. ומכל מקום אינן צריכין לינה אלא מים נובעין אבל מי שיחין ומעירות שבבית אינן צריכין שהיו כלל וכן כתבו בעלי התוספות ובלבד שלא יהא במקום מגולה שהשמש מכה עליהן דהוה להו מים שנתחממו בחמה אלא אם כן השהן עד שיצטננו בין ביום בין בלילה.

הסבר הסוגיה

"אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו". [גמ' מב.]

נחלקו הראשונים מדוע חייבים ללוש במים שלנו:

רש"י [ד"ה שלנו]: הגמ' אומרת שבימות החמה, חמה מהלכת בגובה של רקיע ובימות הגשמים בשיפולי רקיע. חודש ניסן הוא מימי הגשמים שחמה מהלכת בשיפולי רקיע ומחממת את המים שבקרקע. לפיכך יש לשאוב את המים ולהלינם מחוץ לקרקע כדי לצננם. יראים [מובא ברא"ש סי' ל]: חמה מהלכת בלילה מתחת לקרקע, ומחממת את המים שבקרקע, לכן צריך לשאוב את המים לפני הלילה, כדי שלא יתחממו מחום השמש.

מסביר הרא"ש [סי' לא] שיש נפקא מינה בין שני ההסברים הללו. לפי דעת היראים השמש מחממת את המים שבקרקע רק בלילה, ולכן מספיק לשאוב בתחילת הלילה, ומיד מותר ללוש במים. לפי דעת רש"י, השמש מחממת את המים שבקרקע גם ביום וגם בלילה בצורה שווה, לדעתו צריך לשאוב את המים מהקרקע כדי לצננם במשך 12 שעות לפני הלישה בהם.

המהר"ם חלאוה מביא הסבר שלישי, שאינו קשור לשמש, ואינו קשור לחום המים. לדעתו יש כח במים הגורם להחמצה, ולכן צריך להפיג את כח המים על ידי ניתוקם ממקורם בלילה.

ההסברים של רש"י והיראים סותרים את המציאות המדעית הידועה לנו. הסברו של המהר"ם חלאוה אינו מתאים לחשיבה המדעית המודרנית. אבל למרות שאין אנו מבינים דין זה, אין לנו לשנות מפסק ההלכה שקבעו הקדמונים.

הרמב"ם [פ"ה הי"א] פוסק: "אין לשין... במים שנשאבו בו ביום אלא במים שלנו". הרמב"ם פוסק את הגמ' כפשטה. חובה ללוש במים שנשאבו יום לפני הלישה [לא כשיטת היראים שאם שאב בתחילת הלילה ניתן ללוש בהם מיד, ולא כשיטת רש"י שניתן ללוש לאחר 12 שעות מהשאיבה], ואין חילוק בין סוגים שונים של מים. ראשונים אחרים מחלקים. רש"י לשיטתו, סובר שמעיקר הדין חייבים להלין רק מי בורות ומעיינות, ולא מי נהרות. המהר"ם חלאוה לשיטתו, שהדין הוא רק על מים שנמצאים במקורם, מתיר להשתמש במים שבבורות שבבתים ללא לינה.

לחזרה נצטט את הטור סי' תנה:

אין לשין אלא במים שלנו לרש"י לאו דוקא שלנו לילה אחת אלא שעבר עליהם י"ב שעות משנשאבו ולפי' ה"ר אליעזר ממייץ צריך שלא יהו במחומר משנכנס הלילה שבלילה מעיינות רותחין והשואבן בערב עם שקיעת החמה מותרין מיד כתב א"א הרא"ש ז"ל וכן עמא דבר לשואבן בין השמשות ואם העת הוא חם ישימם במרתף שהוא קר ואם העת קר יניחם באויר כי המרתף הוא חם.

כתב רש"י בתשובה אין לשין אלא במים שלנו שחשו חכמים לרוב עיירות שאין להן אלא מי בורות ומעיינות שהן רותחין ויראה מדבריו שבמי נהרות אין לחוש ומ"מ אין להקל אלא אפי' במי נהרות אין ללוש אלא אם כן לנו וכן יראה מלשון בה"ג שאינו מחלק שכתב ולא מיבעיא במיא דפושרי דאסור למילש בהו אלא אפי' במיא דנהרא דמלו ביומיהו אסור ללוש בהו עד דבייתי.

ואשה לא תלוש בחמין אפילו לא נתחממו אלא בחמה ולא במים הגרופים מן המוליאר והוא דוד גדול שנחשתו עבה ותלוי על מקום האש ומים שבתוכו פושרין אפילו כשאין האש תחתיו: ואם עברה ולשה בהן לרב אלפס אסור אפילו במים שלא לנו וכן כתב בעל ה"ג והרי"ץ גיאת ולרש"י דוקא בחמין ובחמי חמה אבל במים שלא לנו בדיעבד שרי ואפילו לכתחלה שרי למילש בהו אי ליכא אחריני ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל והא דאסרינן בעברה ולשה פירש אבי העזרי דוקא עברה במזיד אבל שוגג שרי ורש"י אסר אפילו שוגג ופירש עוד שאסור אפילו באכילה משום חשש חימוץ ואפילו אם ירצה לאכול כזית מצה באחרונה דגרע מבציקות של עכו"ם והרי"ץ גיאת ובעל העיטור כתבו דוקא למצה משומרת וכן מים שלא לנו דוקא למצה משומרת אבל לאכילה שרי דהא קי"ל בציקות של עכו"ם אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה וא"א הסכים לפירש"י לאוסרו אפילו שוגג ואפילו באכילה.

והרבה נוהגין שלא ליתן מלח בפת בפסח וכן נוהגין בכל אשכנז ואין טעם ברור לאוסרו ומכל מקום אין לשנות משום אל תטוש תורת אמך. ויש אומרים שבלילה ראשונה אין ליתן בה מלח משום מצה עשירה וגם זה אינו שאינה נקראת עשירה אלא שנילושה ביין ושמן ודבש אבל מלח אינו מעשירה. גרסינן במנחות תבלה פי' לש מצה בקצח ושומשמן ובכל מיני תבלין כשירה כיון שיש בה טעם מצה וכתוב בספר הרוקח ומ"מ אין ליתן בה פלפלין לפי שהוא חד ומחמם העיסה.

הלכה

השו"ע [סי' תנה סע' א] פוסק להחמיר גם כשיטת רש"י וגם כשיטת היראים, ולכן הוא פוסק שצריך לשאוב מבעוד יום, ואין לשים בהם עד שיעבור כל הלילה. הרמ"א מוסיף שיש להקפיד לשאוב סמוך לבין השמשות, ולא באמצע היום. מסביר המשנה ברורה [סק"ד], שלכתחילה ראוי שהמים יצטננו במשך כל שעות היום באדמה, ויצטננו במשך כל שעות הלילה מחוץ לאדמה. אבל בדיעבד אין להחמיר במים שנשאבו באמצע היום, והשהה אותם עד למחרת, וכן אין להחמיר במים שנשאבו קודם חצות, והשהה אותם 12 שעות לפני הלישה.